

ԹԻՒ 54

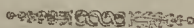
1859

16 ՄԱՐՏ.

ԱՄԵՐԻԿԱԵԼՆ

Ն Ն Ո Ւ Թ Ւ Ի Ն Ք

ՆԱԽԵՒ Դ.

17.

Այդ պարանոթիւններու փոյթ: Արդան իր դրամաներուն մէջ կըսէ թէ բարեւոյնի աշտարակը տեսայ, և ամէն ազգ. հոն մէկ մէկ լնգու առաւ: Աշգաց ջրունիւն վրայ ուրիշ աւանդութիւններ: Արդան Բրիտանոսէ 1,600 տարի մը առաջ, Սոդոմոնի մամուլներն ըզլայնէ:

Թէ որ մտած եմք թէ մէքսիկացիները և ընդհանրապէս հիւսիսային Ամերիկայի բոլոր կրթեալ աղ-պերը իրենց ազգաբանութիւնը ճիշտ բլլալը ո՛րքան փոյթ ունէին, և անական աւանդութիւնները ո՛րքան յարդի էին մէջերնին*, դուցէ այնքան չըզարմանամք

* Ատաիկանեան ձեռագրին թարգմանը մէքսիկացիներուն և Ամերիկայի ուրիշ ազգներուն համար

տեսնելով որ պատմածներնուս պէս յիշատակները իրարմէ հեռու տեղեր եւ ժամանակներ կը պատահին . եւ քաղդէացի թագաւորի մը անուն՝ Չաբբասցի ցեղի մը գլուխ կը գտնուի: Բայց ըսենք թէ այս անուանց նմանութիւնը լոկ դիպուած մըն է . եւ Վօգանեաններուն Ղինը բարեւազիներունն հետ բընաւ յարաբերութիւն մը չունի. այսուամենայնիւ ցէնտալներուն աւանդութիւններուն եւ պատմութիւններուն նայելով ստուգուած կը գտնուի թէ Մովս. ուղղակի եւ արեւելեան կողմէն, Բմերիկայի կրթութեանը հիմնադիր տասն եւ երեք ցեղապետներուն ելած երկիրն է:

Բնիկ ամերիկացիներուն շեղումովը գրուած պատմական տեղեկանքներուն մէջ, որոց համար կը խօսի Չաբբասի եպիսկոպոսը, կ'ըսէ. « Վօգան իր ան-

խօսելով կ'ըսէ, « ազգաբանութիւնը մեծ բան կը սե-
 ,, պէին . եւ ո՛ր որ գտնուէին նէ կ'ըսէին. ես այս ինչ
 ,, ցեղէ եմ. եւ անոր առաջին հիմնադիրը կը պաշ-
 ,, տէին եւ զո՛հ կը մատուցանէին եւ կ'ըսէին թէ ժո-
 ,, ղովուրդին սիրտն է անիկայ », Ժողովուրդին սիրտը
 ըսածը Վօգանը կը նշանակէ . ինչպէս որ քիչ մը ետ-
 քը պիտի ըսեմ: Գանձութեան առարկային վրայ
 կաւելցրենք որ մէքսիքացիներուն եւ ընդհանրապէս
 ամերիկացիներուն պատմութիւններուն մէջ զարմանք
 կը բերէ թագաւորական եւ իշխանական տուններուն
 մանրապատում ցեղաբանութիւնը: Իսրայէլացիները
 իրենց ազգաբանութեանը ասկէց աւելի խնամք չուն-
 նէին:

„ ցած բոլոր տեղերուն եւ ծովեղերքներուն եւ պա-
 „ տահած աղբերուն ամէնուն ալ անուն դրաւ . . . եւ
 „ ուրիշ բաներէն զատ՝ իր պապուն հրամանովը գետ-
 „ նէն մինչեւ երկինք բարձրացած մեծ շէնքն ալ տե-
 „ սաւ . . . եւ այս մեծ շէնքը տեսած տեղն էր որ ա-
 „ մէն աղբ իր խօսելու լեզուն առաւ „ : Այս թարգ-
 մանութենէս շատ հեռու է ուրիշ քանի մի հեղի-
 նակներուն՝ Չաբբասի եպիսկոպոսին բնագիրը թարգ-
 մանելուն կերպը . որ կամ չըհասկըցան , կամ ճիշդ
 թարգմանելու հոգ չըրին : Այս ան զի ասոնց թարգ-
 մանութեանը նայինք նէ՝ Աօդան ինքը լեզունբունը
 խառնակութեանը անձամբ ներկայ եղած ըլլալու է :
 Հոն գրուած ալ չէ՝ թէ Աօդան ըսած ըլլայ որ մեծ
 ջրհեղեղէ մը ետքը հիւսիսէն եկայ . ինչպէս որ քա-
 նի մի անդամ յիշած հռչակաւոր ճանապարհորդնիս՝ Ա .
 Հումպօլդ կըսէ :

Իր ապացոյցներուն մէջ՝ սբուն քանի մի հատուած-
 ները ունիմ * () Բոսնէզի նախագիծ օրինակներուն

* Քրիստոնէական իմաստասիրո-վեան պարեգիւններուն
 խմբագիրը Ա . Աօնէզգի կըսէ . արդեօք այս պատ-
 ուական յիշատակագիրերը ինչո՞ւ համար չէ՝ թարգմա-
 նած : Այն ժամանակը յայտնի չէր որ Աուրպուրի
 Երբայն Ամերիկայի հնութիւններուն վրայ սւելի
 ընդարձակ գիրք մը սխալի հրատարակէ , որուն առա-
 ջին եւ երկրորդ հատորները այս նամակներուս հրա-
 տարալուելէն ետքը տպուած են : Տակաւին այս գիր-
 քերը ձեռքերնիս չանցաւ , որ ամէնը չորս հատոր են .
 բայց կը կարծենք թէ այս պատուական յիշատակագիր-
 ները թարգմանուած եւ անոնց մէջ տպուած են :

հետ, ինքը իրեն համար տուած տեղեկութիւնովք Չաբբասի եպիսկոպոսին ըսածը կը հաստատէ: Ընկէց կը հասկընամք որ այդ երեւելի ցեղապետը պարզապէս ճանապարհորդութիւն մը ըրաւ մարդկան ամբարտաւանութեան եւ խայտառակութեանը վկայ եղող մեծ շէնքին շինուած երկիրը. եւ հոն անոր պատճախն, որ իրենց հասարակաց նախահօրը հրամանովը շինուեցաւ. եւ մարդոց ցրուիլը հոն սկսաւ, լեղուներուն շատնալուէ համար: () րտօնէջ՝ ցէնտալներուն ժամանակադրական դիւանագրութիւններուն օգնութիւնովը ըրած հաշիւներովը այս ճանապարհորդութեանս ժամանակ կը հաստատէ չէ՛ թէ ջրհեղին մօտերը, այլ ընդհակառակն՝ չիմայրօքօքայի ձեռագրին մէջ Եւրոպականներուն կամ Քիչէներուն կայսերութեանը հիմը ձգուելուն համար նշանակուած տարին*:

* Ըսել է Վրիստոսի թուականէն 1,000 տարի առաջ, Սողոմոնի թագաւորութեան առեւը: Տե՛ս ինչ որ գրուած է 7 յօդուածին մէջ:

ԼՕԳԻՅՈՒՆ

Արմաշու վանքին պատմութիւնը :

Թագէոս եպիսկոպոսի պատմութեանը մէջ, և այս մաշտոցիս յիշատակարանին մէջ քանի մի բան կայ գիւտելու . ա . Արմաշ եկեղեցի եղած պիտի չըլայ Թագէոս եպիսկոպոսի ժամանակը, և գիւղացիք Ղշայ գիւղի եկեղեցին երթալ սովորած պիտի ըլլան, որ Արմաշու խիստ մօտ է : Բայց որովհետեւ Արմաշ գիւղին մէջ սուրբ Սարգիս անունով տեղ մըն ալ կայ, և հոն քարի վրայ քանդակած պատկեր մըն ալ կայ յունարէն գրերով, կարելի է որ մինչև Ղշայ գիւղի եկեղեցիին շինուած ատենը ժամերգութիւնը այն սուրբ Սարգիս տեղը կըլլար, ուր հիմայ շինութիւն չըկայ : Վասն զի մաշտոցին յիշատակարանին մէջն ալ Ղշայի եկեղեցին չէ՛թէ նորոգուած, այլ շինուած կըսէ ռճի թուին . որ Թագէոս եպիսկոպոսին երկրորդ անգամ Արմաշ գաղէն և վանքին շինուելէն՝ ուրուն թուականը հաստատեցինք ռեղ թուին . երեսուն և մէկ տարի անցած կը գտնեմք . և այսքան տարուան մէջ կամ Արմաշ կամ Ղշայ գեղ եկեղեցի կենալուն յիշատակ չկայ :

Երկրորդ գիտելու արժանի կը համարեմք յիշատակարանը գրող Երեմիային ո՛վ ըլլալը : Հայաստան լրագրոյն 1848 յունվ . 3 թուոյն մէջ այս յիշատա-

կարանը յիշելով քանի մի պատճառներ մէջ բերելով
 հաստատեցինք թէ այս Արեւմտեան այն ժամանակը՝ Աի-
 կովիդիայի առաջնորդն եղած ըլլայ . և գլխաւոր պատ-
 ճառներն էր՝ ՚ի նա-ախարհս եկեղեցւոյս եկաք , և ՚ի ին-
 քսին բացայայտեցաք ըսելը . վասն զի եկեղեցւոյ նա-
 ւակառիս ընելու համար առաջնորդը կերթայ . նոյն-
 պէս ինքալ բառը առաջնորդներուն իրենց վիճակը
 խրկած նամակներնուն յատուկ է : Այն թէպէտ այս
 կարծիքը բոլորովին չեմք ջրեր , բայց չեմք ալ անդեր .
 վասն զի յիշատակարանին մէջ Արեւմտային կարգաւոր ը-
 լալուն բնաւ նշան մը չկայ . և ուրիշ շատ զիջեցնող
 յիշատակարաններու մէջ կը տեսնեմք որ՝ թէ որ գրու-
 ղը կարգաւոր է նէ՝ իրեն կարգաւոր ըլլալը միշտ կը
 ծանուցանէ : Աւ ՚ի նա-ախարհս եկեղեցւոյս եկաք ը-
 սելն ալ պարզապէս նաւակառեաց օրը հոն ներկայ
 դանուելու եկած կըրնայ հասկցուիլ իբրեւ լոկոաւ-
 տաւոր : Արեւելի է որ նորաչէն եկեղեցիին բերած ըն-
 ծաններուն համար առաջնորդէն կանգակ մըն ալ առած
 ըլլայ . և կոնդակին մէջն խօսքերը ինքը թելադրած
 ըլլալուն համար՝ ՚ի ինքսին բացայայտեցաք ըսէ : Բայց
 ասոնց հակառակ և ապաստան լրագրոյն մէջ ցուցու-
 ցած կարծիքներու հաստատութիւն կըրնայ ըլլալ այն
 ալ՝ որ զրչութեան սկիզբը այն ժամանակին սուրբ
 Ալմիսանի կաթողիկոսը և սուրբ Արուստղէմի և
 Աոստանդնուպօլսի պատրիարքները կը յիշէ . Աիկո-
 միդեայ կամ Արմաշու առաջնորդ մը չիշեր ոչ այն
 կարգին և ոչ եկեղեցւոյն նաւակառեացն առիթովը :
 Աւստի կամ նոյն իսկ յիշատակարանը գրողն էր վե-
 ճակին առաջնորդը : կամ այն առեւը առաջնորդ չը

կար : Եւ այսպէս Արեւմտեան այն տեղի առաջնորդ ըլլալուն կամ չըլլալուն հաստատութիւն տալու փաստերը հաւասարի պէս դալով՝ երկու կարծիքն ալ երկբայական են . ոչ մէկը կշնայ ըսուիլ հաստատութեամբ և ոչ միւսը :

Յիշատակարանիս ցուցուցած ժամանակներն էր Վեօմբերճեանց Արեւմտ չէլէպին . որ զիտեական մարդ մըն էր . և Օսմանեան պատմութեան վերաբերեալ իր ժամանակի գէպքերուն վրայ , և նոյն տէրութեան փոխարքաներուն պատմութիւնը՝ և ուրիշ պատմութիւններ դրած ըլլալը կը յիշէ ա . Միքայել չամչեան . (պարս . հայ . հարս . գ . Եղի . 723) . և կըսէ ալ (անդ . թղթ . 688) թէ Կոստանդնուպօլսի Մարտիրոս պատրիարքին խորհրդական և նօտար էր : Յիշատակարանս դրող Արեւմտեան կըսէ թէ եղբայր մը ունէր , Մարտիրոս երեցը , և Չամչեանը տէր Կոմիտաս նահատակ քահանային համար կըսէ որ Վեօմբերճեանց տունէն էր . “ որդի տէր Մարտիրոսի՝ յայգականութենէ Արեւմտ չէլէպույն ” (անդ . Եղի . 751) . հաւանական կըլլայ ըսելը թէ այս յիշատակարանը դրողը նոյն Արեւմտ չէլէպին է : Եւ այս ասանկ ըլլալով՝ ի ինքական Բաղայայտեցար ըսելն ալ դիւրաւ կեանցուի , վասն զի պատրիարքին նօտարը ըլլալով՝ պատրիարքական կոնդակներն ալ ինքը կը գրէր :

Թէ որ Աիկոմիդեայ և Արմաշու առաջնորդներուն ցանկը քիչ մը հին ժամանակէ դրուած ունենալինք նէ՝ դիւրին կըլլար այս պատմական խնդիրը անտարակուսեալի կերպով որոշելը . բայց այս ցանկը ոչ

տեղ մը գրուած էր, և ոչ գոնէ անդիր աւանդու-
թեամբ պահուած: Երմաշու վանքին ուսումնարանի
ուսուցիչը Պ. Յովհաննէս Մափեան՝ մանր հետազո-
տութեամբ՝ «Արկիմիդեայ առաջնորդներու կարգ մը
գտեր է, որն որ այս տեղս կը գնեմք. յուսաւով որ
ասկէց ետքիններն ալ կը դրուին, և այս ցանկիս ընդ-
հատութիւն մը չըլլար:

Ետո-նախէ:

ԽՈՍՏՈՎԱՆՈՒԹԻՒՆ

Նրեաւիւն նախնութեաց թաղոյն տպագրութիւնը
լըմնցած էր որ բողոքականներուն հրատարակած մէկ
գրուածը անցաւ ձեռքերնիս, որուն մէջ խոստովա-
նութեան՝ եւ քահանայներուն ձեռքովը մեղաց թո-
ղութիւն տրուելուն կամ չըտրուելուն վրայ իրենց
վարդապետութիւնը իբրեւ ճիշտ քրիստոնեական վար-
դապետութիւն, իսկ քրիստոնէից ամէն եկեղեցիներ-
ուն փօրինակ եւ մշտնջենաւոր վարդապետութիւնը
իբրեւ նորեւուկ՝ եւ սուրբ գրոց մէջ բնաւ հետք մը
անգամ չունեցող մոլորութիւն ցուցնելու ելեր է:
Տպեաներուն մտաց մէջ նախապաշարումը այս կեր-
պով է որ կըսէրս, հիմ կը ըրունէ եւ կը զարգանայ:
Սուրբ գիրքը անմիջապէս իրենք չկարդացող մարդիկ
ի՞նչ կըսեն, երբ այսպիսիներէն համարձակ դըր-
ուած եւ տպուած կը տեսնան սա հետեւեալ խօսքը:

“ որչափ ծաղրելի . չէ՛ . որչափ դարձելի է կեղ-
 ,, ծելը թէ որ եւ իցէ քահանայ հիմա իշխանութիւն
 ,, ունի մեղքի համար քաւութիւն ընելու : Աս գաղա-
 ,, փարը լոկ մարդկային գիւտ է , ու Աստուծոյ խօսքին
 ,, մէջը չէ թէ միայն ամենաթեթեւ հիմմը չունի .
 ,, հապա նա եւ ուղղակի հակառակ է անոր , , : Ափ-
 ,, կայ կարդացողները անշուշտ կըսեն . սա զրոյ մար-
 ,, դիկը Աստուծոյ խօսքը պարունակող սուրբ գիրքը
 'ի հարկէ բարակ մաղէ անցուցած են , մէջը այդպէս
 լսն մը գտած չեն . չէ՛ նէ՛ ասիկայ այսպէս համար-
 ձակ չէին գրեր : Ասոր համար հարկ սեպեցինք հոս
 համառօտ մը երկու բանի վրայ խօսիլ : ա . խոստո-
 վանութեան վրայ : բ . խոստովանողներուն խոստո-
 վանուած մեղքերուն թողութիւն տալու համար ու-
 նեցած իշխանութեանը վրայ :

Ա . Մեղքերնին խոստովանելը Աստուծադիր
 օրէնք մըն է հին օրինաց մէջ : Աստուած Մովսէս
 մարգարէին ապսպրեց . “ խօսեալ'ց ընդ որդիսդ Իս-
 ,, ռայէլի եւ ասասցես . այր կամ կին , որ ոք արառ-
 ,, ցէ յամենայն մարդկեղէն մեղաց , եւ արհամարհե-
 ,, լով արհամարհիցէ՝ եւ յաճցանիցէ անձնն այն , խոս-
 ,, տովան լինի զմէղս իւր զոր արար , , (Թուոց . Է .
 5—7) : Ահա՛ խոստովանութեան մէկ հիմմը Աս-
 տուծոյ խօսքին մէջ : Աստուծոյ այս պատուէրին կա-
 տարումը Աստուծոյ մէկ փառք մը կը սեպուէր . ա-
 նոր համար երբ որ Աքար երկրովի մէջէն բան դող-
 նալով մեղանչեց , Յեսու անիկայ առաջը կանչեց եւ
 ըսաւ . “ որդեակ իմ՛ , տո՛ւր փառս այսօր Տեառն Աս-
 ,, տուծոյ Իսրայէլի , եւ տո՛ւր խոստովանութիւն , եւ

„ պատմեա՛ ինձ զինչ գործեցեր „ (Յեսու . Է . 19) .
 Մեղաց խոստովանութեան պատուէրը ճիշդ կը բըռ-
 նուէր մինչեւ Տեառն մերոյ ժամանակը . եւ հրեա-
 ները սուրբ Յովհաննէս մկրտիչին մկրտուելու կու-
 ղային նէ՝ մեղքերնին ալ կը խոստովանէին , ինչպէս
 որ սուրբ Մատթէոս աւետարանիչը կը պատմէ . “ եւ
 „ լանէին առ նա ամենայն երուսաղէմացիք եւ ամենայն
 „ հրէաստան եւ ամենայն կողմն Յորդանանու . եւ մկրտ-
 „ տէին ՚ի նմանէ ՚ի ՚ Յորդանան գետ , եւ խոստովան
 „ լինէին զմեղս իւրեանց „ (Մատթ . գ . 5 . 6) .
 Հին օրինաց այս պատուէրը՝ որուն դործադրութիւ-
 նը մինչեւ հիմայ հրէից քով կայ , լայց աւրուած
 կերպով մը , նոր օրինաց մէջ չի խափանուեցաւ , ինչ-
 պէս որ խորական օրէնքները որոնք որ հրէից ազգը
 ուրիշ ազգերէն զատելու համար դրուած էին , խա-
 փանուեցան . այլ ասոր հակառակ Վրիստոսի տեսառն
 մերոյ համբարձմանէն 20 տարի մը ետքը կը գըտ-
 նեմք որ հաւատացեալները առաքեալներուն կերթային
 կը խոստովանէին . “ բազումք ՚ի հաւատացելոց գա-
 „ յին եւ խոստովան լինէին , եւ պատմէին զգործս
 „ իւրեանց „ (Վործք . ԺԼ . 18) . Մեղքերը խոս-
 տովանելու համար Աստուծոյ խոսքերուն մէջ գտած
 հիմնինս ասոնք են . եւ ասոնց թեթեւութիւնը կամ
 ծանրութիւնը ամէն մարդ զիրաւ կիմանայ :

Բ . Խոստովանիլը խոստովանած մեղքին թողու-
 թիւն գտնելու համար է . այսպէս ակնկալութիւն մը
 չըլլայ նէ՝ բնաւ մարդ մըն ալ խոստովանելու եւ իր
 գաղտնիքը՝ որն որ բնապէս ամէն մարդոցմէ ծածկելու
 հակամէ է , յայտնելու չհաճիր : Խոստովանութեան

և և մեղաց թողութեան իրարու հետ կապակցութիւն
 ունենալն ալ սուրբ գրքերէն սովորած վարդապետու
 թիւն մըն է։ Դաւիթ մարգարէն կըսէ. « ասացի թէ
 ,, ուրաւմեցից ինձէն զմեզս իմ, եւ դու թողցես զա-
 ,, մենայն ամբարշտութիւնս մեղաց իմոց ,, (Սաղմ.
 լա . 7) : Եւայի մարգարէին բերնով Աստուած կը-
 սէ. « ասա՛ դու նախ զանօրէնութիւնս քո՛ զի ար-
 ,, դարացցիս ,, (Եսայի , խօ . 26) : Եւ նորօրինաց
 սրբազան մատենագիրներէն սուրբ Յովհաննէս Կա-
 տարանիչը իր կաթուղիկէ թղթին մէջ կըսէ. « ապա
 ,, եթէ խոստովան լինիցիմք զմեզս մեր, հաւատարիմ՝
 ,, է նա եւ արդար առ ՚ի թողուլ մեզ զմեզս մեր, եւ
 ,, սրբել զմեզ յամենայն անիրաւութենէ ,, (Ս . Տով .
 ա . 9) : Ըստնք՝ որ Աստուծոյ խօսքին մէջ խոստո-
 վանութեան վրայօք գտնուած հիմերն են, բողոքա-
 կաններն ալ կը ճանչնան. բայց կըսեն, որ մարդ մեղ-
 քերու թողութիւն տալու իշխանութիւն չունի, Յի-
 սուսի Քրիստոսի սուրբ արեանը եւ չարչարանացը
 արդիւնքովն է որ մարդիկ կը փրկուին : Քրիստոնէից
 մէջ ասիկայ ուրացող չկայ . եւ ասիկայ կրկնելին պա-
 րապ խօսք մըն է : Քրիստոս մարդոց փրկութեան հա-
 մար արին չթափէր ալ նէ՛ եւ մարդոց մեղքերուն
 թողութիւն տալու իշխանութիւնը մարդոց չտար ալ
 նէ՛ մարդիկ իրենց յատուկ զօրութիւնովը ուրիշ մար-
 դոց մէջքը քաւելու իշխանութիւն ունէին ըսող գլխա-
 նէնէ՛ անոնց թող զընդէ այդ խօսքերը՝ բողոքական
 ուսուցիչը, եւ անոնք թող շնորհ ճամբան բերէ :
 Մենք կըսեմք, որ առաքեալները որ մարդ էին, եւ
 անոնց յաջորդները որ մարդոցմէն կառնուին, մար-

դոց մեղքերուն թողութիւն տալու իշխանութիւն առած են Վրիստոսէ. եւ վերոյիշեալ գրուածոյն հեղինակը՝ որուն խօսքը վերը մէջ բերինք, պարզ խօսքով մը ուրանալը հերիք չսեպելով ըսեր է թէ Աստուծոյ խօսքին մէջ ամենաթեթեւ հիմմըն ալ չունի։ Այս ըսողին խօսքը ճշմարիտ կարծողին առաջը կը դնեմք սուրբ աւետարանին ըջած սապատմութիւնը։

« Փշեաց 'ի նոսա եւ ասէ. առէ՛ք Հոգի սուրբ։ Եւ թէ ումեք թողուցուք զմեզս, թողեալ լիցի նոցա. », եթէ զուրուք ունիցիք՝ կաշեալ լիցի » (Յովհ. 1, 22, 23)։ Այս խօսքը Աստուծոյ խօսքը՝ ըլլալուն վրայ ամենեւին տարակոյս չեն կրնար ընել անոնք՝ որ Յիսուս Վրիստոս Տէրն մեր ճշմարիտ Աստուած կը խոստովանին. եւ սուրբ Յովհաննէս աւետարանչին աւետարանը՝ նոյն Յիսուսի Վրիստոսի ըսածներուն եւ ըրածներուն ճշմարիտ պատմութիւնն ըլլալը կը հաւատան։ Ահա՛ այս է քահանայները մեղաց թողութիւն տալու իշխանութիւն ունին ըսելնուս հիմը՝ որն որ վերոյիշեալ հեղինակը չկայ կըսէ. եւ գոյութիւնըն ալ բողոքովին կուրանայ։

Ոմանց ըսածը լսե՛ք եմ. թէ առաքեալներուն տրուած արտօնութիւնները անոնց անձինք յատուկ էին։ անոնց յաջորդներուն չէին անցներ։ Այս հիմանս վրայ հաստատելով իրենց խօսքը՝ կըսեն թէ՝ Վրիստոս տէրն մեր այս իշխանութիւնը միայն առաքեալներուն տուաւ. որ անոնց քով մնաց եւ հետեւին զնաց. ուրիշի չանցաւ։ Ասոր երկու պատասխան կայ։

Վախ. առաքեալներուն տրուած արտօնութիւնները իրենց յատկութիւններուն համեմատ պէտք է։

Իբրեւ առանձին մարդ ալ կըրնան մտածուիլ, իբրեւ
 եկեղեցւոյ հաստատութեանը պաշտօնեայ ալ: Իբրեւ
 առանձին մարդ ստացած արտօնութիւննին՝ յաջորդներ-
 նուն չանցնելէն չհետեւիր որ իբրեւ եկեղեցւոյ հաս-
 տատութեանը պաշտօնեայ ստացած արտօնութիւննին
 ալ յաջորդներնուն չանցնի: Ս՝ անաւանդ թէ՛ որքան
 ժամանակ որ եկեղեցին կը տեւէ, այսինքն՝ մինչեւ
 աշխարհքիս վերջը, եկեղեցւոյն մատակարարութեանը
 համար առաքեալներուն տրուած արտօնութիւնն ալ
 եկեղեցւոյ մէջ պիտի մնայ յաջորդաբար: Եկեղեցին
 բարեկարգեալ ընկերութիւն մըն է. կարգադրիչ եւ
 դատաւոր ունենալու է. առանց ասոնց ընկերութիւն
 չկրնար երկար տեւել: Վրիստոս տէրն մեր առաքեալ-
 ները եկեղեցւոյ կարգադրիչ եւ դատաւոր դրաւ նէ՛
 ասոնք յախտեան աշխարհքի մէջ պիտի չմնային. եւ
 թէ որ ասոնք նոյն իշխանութիւններնուն յաջորդ չու-
 նենային նէ՛ եկեղեցւոյ բոլոր տեւողութիւնը մինչեւ
 առաքեալներուն մահը պիտի բլլար. անկէց ետքը
 աշխարհիս վրայ Վրիստոսէ հիմնուած եկեղեցի պի-
 տի չմնար: Ս՝ եղաց թողութիւն տալն ալ դատա-
 ւորական իշխանութեան գործն է. Վրիստոս այս իշ-
 խանութիւնը առաքեալներուն տուաւ նէ եկեղեցւոյ
 մէջ պիտի մնայ:

Ներկորդ. Թէ որ Վրիստոսի սուրբ չարչարանաց
 եւ սուրբ արեանն արդիւնքը միայն եւ առանց խոս-
 տովանութեան՝ իւր արձակում՝ տուողի մը մէջ մտնելը
 պէտք չեղած՝ բաւական էր նէ մարդոյս մեղքերուն
 թողութեանը համար, Վրիստոս տէրն մեր մարդ-
 կան փրկութեանը համար արիւնը թափելը մեռնե-

լէն եւ յարութիւն առնելէն ետքը մարդոց մեղքին
 թողութիւն տալու իշխանութիւն չէր տար առաքեալ-
 ներուն : Իողորմականներուն վարդապետութեանը նա-
 յիս նէ՝ այս իշխանութիւնը բոլորովին աւելորդ էր :
 Վերոյիշեալ գրուածին մէջ շատ մը վկայութիւն կը
 գտնեմք . որ կը ցուցնէ թէ « բոլոր ակեղեքքին մէ-
 ,, ջը մեղքի քաւութիւն ընելու իշխանութիւն ունե-
 ,, ցող մի միայն էակը տէր Սիսուս Վրիստոսն է ,, .
 եւ բերած վկայութիւններն ասոնք են , Պետրոս ա-
 ռաքեալը իր քարոզութեան մէջ ըսաւ . « անկէց 'ի
 ,, դատ ուրիշ անուն մը չկայ երկինքին տակը մարդոց
 ,, մէջ տրուած , որ անով կարող ըլլանք փրկուելու ,,
 (Գործք . Գ . 12) : Որպէս թէ ըսող եղած ըլլար
 թէ քահանային անունովը կը փրկուինք . բայց ասանկ
 ըսող ալ չկայ . Սիսուսի Վրիստոսի անունովը , բայց
 քահանային պաշտօնիւր թողութիւն կը գտնեմք :
 Պօղոս առաքեալը կըսէ : Ըստուծոյ ու մարդոց մէջ մէկ
 հատիկ միջնորդ Յիսուս Վրիստոս մարդը « իր անձը ա-
 ,, մէնուն տեղը փրկանք տուաւ՝ իր աստիճան վկայութիւն
 ,, ըլլալու ,, (Ա . Տիմ . Բ . 6) : Ըսող չկայ որ քահանայ-
 ներն ալ մարդոց համար իրենց անձը փրկանք տուին :
 Պետրոս առաքեալը կըսէ . « Դէր մեղքերը իր մարմի-
 ,, նովը խաչափայտին վրայ վերցուց , որ մենք մեղ-
 ,, քերէն ազատինք ու արդարութեան համար ապ-
 ,, րինք ,, (Ա . Պետր . Բ . 24) : Ըսիկայ ալ ամէն
 մարդ կը խոստովանի . մեր մեղաց թողութիւն զրտ-
 նելը Վրիստոսի սուրբ արեանը եւ խաչին արդիւն-
 քնն է . բայց այն արդիւնքէն օգտելու համար պայ-
 ման կայ . այս պայմանը չհատարողին համար օգուտ

մը չընե՛ր Վրիստոսի չարչարանայն արդիւնքը : Եւ այս պայմանը այն է որ մեղք մը ունենամք նէ անոր թողութիւնը առնեմք : Այսպէս տեղը չէր որ մեղաց թողութիւն տալու պաշտօնը տուաւ առաքեալներուն : Եւ այն է նաեւ սուրբ Յովհաննէս աւետարանչին կաթողիկէ թղթոյն մէջ գրած խօսքին համար . որ է յիշեալ հեղինակին առած չորրորդ վկայութիւնը . թէ « Եստուծոյ որդւոյն Յիսուս Վրիստոսին ար-
», իւնը մեզ ամէն մեղքէ կը սրբէ » (Ա. Յովհ. ա. 7) :

Սեպենք թէ՛ Վրիստոսի տեսն մերոյ յարութիւն առնելէն ետքը առաքեալներուն երեսը փնջով եւ առջին անոնց տալով մեղքերու թողութիւն տալու համար տուած իշխանութիւնը անոնց անձինք յատուկ էր . ի՞նչ կը հետեւի ասկէց : Երդեօք այս իշխանութիւնը առնող առաքեալները քանի՞ որ իրենք ողջ էին նէ Յիսուսի Վրիստոսի անունէն զատ անոնց անու-
նովն ալ մի փրկութիւն կըլլար . անո՞նք ալ մի իրենց անձը ամէնուն տեղը փրկանք տուին . անոնց ատենը Վրիստոս մեր մեղքերը իր մարմնովը խաչափայտին վրայ վերցուցած չէ՞ր , եւ անոնք մեռնելէն ետքը վերցուց , կամ թէ Որդւոյն Եստուծոյ արիւնը առաքեալներուն կենդանութեանը ժամանակը մեզ ամէն մեղքերէ սրբելու ուժը չունէ՞ր , եւ ետքը առաջաւ : Եւս ըսածներս խորհրդածութեամբ կարդացող մարդը զիւրաւ կը հասկընայ՝ որ բողոքականներուն վարդապետութիւնը՝ ամէնուն մեղքին քաւութեանը համար իր անձը փրկանք տուող եւ իր արիւնը թափող եւ ամէնուն մեղքը խաչափայտին վրայ վերցընող չի-

սուսի Քրիստոսի արդիւնքէն մեղաւորները զընկելու վարդապետութիւն մըն է :

Ուրիշ խօսքեր ալ կան յիշեալ գրութեանը մէջ որ քննութեան առնելու աշխատանքը կարծեն ուղղափառ քրիստոնէից տեղեկութեանը համար . ինչպէս է այն՝ որ ըսեր է . “նոր կտակարանին տնտեսութեան տակը ո՛չ քահանայ կայ , ո՛չ ալ պատարագ , , , , (այց հիմայ խօսքերնիս բաւական երկնցած ըլլալով՝ ասոնց վրայ խօսիլը ուրիշ անգամի կը ձգեմք :

“Այն բողոքական գրութեան հեղինակը սա հարցումը ըրեր է : “ Առստանդնուպոլսի մէջ որչափ հայ , , կայ . . . որ սրտանց ու խկապէս կը հաւատան ինչ , , որ լուսաւորչական եկեղեցին կընդունի ու կը սով- , , ըեցընէ , , : Եւս հարցումը հարցընողին օգուտ մը չը նկիով՝ ազգին մէջ իրարու վրայ կասկած ընել մը կը մտցունէ : Թէ որ այս հարցուցածին պատասխանը կուղէ նէ՝ Ծնունդի եւ Պատկի եւ սուրբ Եօսեփ ծածնի տնախմբութեան օրերը թող սուրբ եկեղեցի գայ . սուրբ Հաղորդութիւն առնողներուն բաղմութենէն կը հասկընայ քանի՝ հազաբաւոր եւ բիւրաւոր հոգի լուսաւորչական սուրբ եկեղեցւոյն հաւատարիմ մնալը : Խոստովանահայր քահանաներէն թող հարցընէ , եւ նոյնը կը հասկընայ : Բոնք ընել չուզեր՝ եւ բացարձակապէս հասկընալ կուղէ նէ՝ թէ քանի՝ հայ կայ լուսաւորչական եկեղեցւոյն ընդունածին ու սովորեցուցածին չը հաւատացող , , կի-

րակի օրերը իրենց ժողովարանը դաժնողները թող
համբէ՛, ահա՛ անոնք են բնտաճները :

Թէ՛ որ կը կարծէ որ քահանային խոստովանող-
ներուն եւ վերոյիշեալ երեք տաղաւարներուն կամ
ուրիշ ժամանակ սուրբ Հաղորդութիւն առնողներուն
մէջ ալ լուսաւորչական եկեղեցւոյն ընդունածը եւ սով-
րեցուցածը չը հաւատացող կայ, կարծեմք թէ այդ
կարծիքը չը կը ընար ստուգել: Ստուգելու յաջողի ալ
նէ՛ իրեն խեր չը կայ: Ընոնք որ իրենց չը հաւատա-
ցած սուրբ խորհուրդներուն կը մերձենան, եւ հա-
ւատքի կողմէն իրենց գիտցածին հակառակը ընդու-
նող եւ սովեցընող եկեղեցիին հետ զերենք միա-
ցած կը ցուցընեն, իրենց բուն հաւատքը կը ծած-
կեն. կեղծաւոր են. եւ այնպիսիները չէ՛ թէ բողո-
քական՝ այլ անհաւատ են. վասն զի « հաւատք ծած-
կեալ չէ՛ հեռի յանհաւատութենէ », Բայց տաքակոյս
մը հոս կը մնայ. ինչո՞ւ համար յիշեալ հեղինակին եւ-
րեւակայած մարդիկը որ լուսաւորչական եկեղեցւոյն
ընդունած եւ սովորեցուցած բաներուն չեն հաւատար-
նոյն բաներուն չը հաւատացողներուն հետ յայտնա-
պէս չեն միանար հիմայ՝ որ մեծազօր տէրութեան
շնորհիւր կրօնից ազատութիւն կայ. եւ ամէն մարդ
իր խղճին թելադրած կրօնքին հետեւելու աղատ է,
եւ այս ազատութիւնը գործածելու համար պաշտպա-
նութիւն, եւ ոմանք ապրուստ անդամ կը դռնեն:

ԽԻ ԸՍՏ ԵԶՍ ԴԵՏԻՔ

“ Եւտ ժամանակէ 'ի վեր հասարակաց կարծիքը
 Եւարց ընտանիքը անանկ ցուցուցեր էր, որ ոստի-
 կանութեան մասնաւոր կերպով ասոնց վրայ հսկելուն
 արժանի են: Եւայց մինչեւ հիմայ անոնց քով ուրիշ
 բան տեսուած չէր, եթէ ո'չ արտաքոյ կարգի եղանակ
 մը, մթին եւ տխուր կերպարանք մը, եւ ամէն ընկե-
 րութենէ հեռանալու յայտնի դիտաւորութիւն մը: Ե-
 մառուան եւ դարնան ժամանակին ոչխարները եւ այ-
 ծերը արածելու համար ասոնց յանձնող ագարակա-
 պետէն առնուած տեղեկութիւնները բաւական էին
 ոստիկանութեան հետազոտութիւնները դադարեցը-
 նելու, որոնք շարունակելու պատճառ մըն ալ չըկար:
 Հիմայ ասանկ երկայնմտութիւններնուս վրայ զղջալու
 ժամանակն եկաւ: Լուցէդ եւ Լուցիան Եւարց՝
 մարդասպանութեան յանցանքով ամբաստանութեան
 տակ են: Ս'իայն Լուցէդ ձեռքանցած է. իսկ Լուցի-
 ան՝ սպանութիւնն ըլլալէն ետքը երեւան ելած չէ: Ես
 դադտնի գործոյն վրայ առնել կըրցած տեղեկու-
 թիւննիս այս է:

“ Հոկտեմբեր ամսոյն վերջերը Ս** տիկինը քա-
 ղաքական պատճառներու համար Վաղղիայէն ելլելով՝
 սուհանդակի կառքով Պէննէն անցաւ. իր տասն եւ
 երկու տարեկան տղան հետը, եւ պանդոկին մէջ քա-
 նի մը բողբէ միայն կեցաւ: Վաղաքէն երկու ժամ

Հեռու՝ կառքը կայնեցաւ։ Լուցեղը հոն էր, որ կը-
նոջը հետ երկար խօսակցութիւն մը ըրին։ Եւթը
ճանապարհորդ կիներ կառապանին ըսաւ որ ինքը ա-
ռաջ երթայ եւ այս ինչ տեղը սպասէ. տեղն ալ նշա-
նակեց. ես ալ ըսաւ այս կողմերս դիտելով կարճ ճամ-
բով Լքեզի կը հասնիմ. կառապանը գնաց. եւ ճանա-
պարհորդ կիներ մնաց։ Սնալու պատճառները ոչինչ
էին. բայց Լուցեղ կախարդութիւնով կապեր էր։
Կառքը երթալէն ետքը ճանապարհորդ կիներ ինչ
եղաւ, գիտցող չըկայ. բայց վկայ մը կը հաստատէ որ
այն ատենը անոր Լուցեղին հիւզը մտնելը տեսեր է.
եւ Լուցեղին եղբայրը Լուցիանը անհամբեր ոգով
հոն կըսպասէ եղեր։

“Ինոքը տնտեսը՝ որ առաջ ճամբայ ելած էր,
յաջորդ օրը աճապարելով հեվալով եկաւ, իր խա-
թունին ինչ ըլլալը հասկընալու համար. վասն զի
ժամադրեալ տեղը սպասած էր, եւ անիկայ չէր տե-
սած։ Ինտոնեցին. եւ այժու հովիւներու հիւզին մօ-
տերը խաթունին թաշկինակը տեսան արիւնքոտ. լա-
թերուն ալ կտորները մացառներէն պատրուտուած ին-
կած Կտան։ Յայտնի է որ հոն արիւնհեղութիւն ե-
ղած էր. բայց ընտղն ո՞վ էր։

“Տնտեսը գանգատը ընելէն ետքը առանց ու-
շանալու գնաց խաթունին տղուն ընչեցը հոգ տա-
նելու, որուն վրայ ինչ կերպով կըլլայ նէ ըլլայ՝ տե-
ղեկութիւն առնել կուզէր. վասն զի ասոր ալ մօրը
պէս սպաննուած ըլլալը, յայտնելու նշան մը չըկար։
Կասկածը հարկաւ Լուցիանին եւ Լուցեղին վրայ
կըրնար ըլլալ. եւ կասկածը դրն՝ թէ աներկբայելի

ստուգութեան փոխուեցաւ, երբ ասոնց տունը բըն-
ալուելով մէկ քորփօն մը գտնուեցաւ, որ ճանապար-
հորդ կիներ տեսնողները եւ պանդոկապետը ամէն
ալ անոր ըլլալը ճանչցան: Աւցէդ յամսութեամբ
լուռ կեցաւ. եղած հարցմունքներուն պատասխան
չէր տար. բայց դէմքին կոշտութիւնը իրեն տեղը կը
խօսէր:

«Այս աղէտալից դէպքը պատահելէն քանի մի
օր առաջ՝ տեսան որ ասոր դէմքը արտաքայ կարգի
դնդնած էր. եւ երբեմն ջնդերը կը ցընցուէին. եւ
ասկէց կերեւէր որ մէկ բանի մը վրայ խորունկ մտա-
ծութեան մէջ ընկղմած է. վասն զի այս ճանապար-
հորդ կնոջ անկէց անցնելիքը առաջկուց իմացուած,
եւ կատրին համար տրուելու ձիերը պատրաստուած
էր: Ամբաստանեալներուն դէմ մէկ պարագայ մըն ալ
այն էր, որ սուրհանդակարանը գացուլը, եւ մեծ թա-
խանձանօք այն տեղի զլխաւորէն խնդրողը որ այն
)* խաթունին առաջնորդն ինքն ըլլայ՝ նոյն իսկ Աւ-
ցիանն էր, աղէկ եղաւ որ անոր այս աղաչանքը մեր-
ժուեցաւ, եւ այլն:

Այս մանրամասն պարագաներով պատմութիւնը
կարդալովս՝ ամբաստանեալ աղջկանը վրայ գութն ե-
ւելցաւ. ինչո՞ւ համար. ես ալ չըզիտէի. եւ իմ գը-
թալուս վրայ ինծի զարմանք կուգար: Բաւական ա-
պացոյցներ չէի տեսներ. եւ խելքս չէր հասներ թէ
այն խեղճ աղջկանը տղեղութիւնը ի՞նչպէս անոր
մարդասպան ըլլալուն ապացոյց կըրնայ ըլլալ: Ան-
րակուրս մոռցայ. աճապարեցի դատաստանատունը
գացի. մէկ մը սա աղջիկը տեսնել կուզէի: Ատաշ-

խատուծին քաջեցի մինչեւ որ՝ դատողական ատեանին բոլորը բռնող խուռն բազմութիւնը ճեղքելով առաջ անցնելու ճամբայ մը գտայ. քանի մի ոսկի տալով վանդակապատին ներսի դին ալ կըրցայ մտնել:

«Ղատաւորները խորհուրդի նստած էին, խեղճին վերջին վիճակը որոշելու վրայ էր, սրտիս յուզմունքը չըկըրցայ զսպել. բոլոր մարմինս ակամայ արթնում մը կը պըտըտէր. աչքս ամբաստանեալ աղջըկանը վրայ էր, որ հանդարտ՝ եւ ի՛նչ որ ըլլար նէ յանձն առնելու Վերապարանք մը ունէր: Վէմբը ուրիշ ո՛վ որ տեսնէր նէ կը պփգար. բայց զիս կարեկցութեան կը շարժէր. եւ ճակատին վրայ որ ամէն մարդ յանցաւորութեան նշան կը տեսնէր, ես գըժբազդութեան նշան կը տեսնէի: Այս համառօտ քըննութենէս ետքը Սուցէգին անմեղութեանը կատարեալ համոզուեցայ:

«Բայց ինչո՞ւ չէր խօսեր. ինք զինքը ինչո՞ւ չէր պաշտպաներ: Ղատաւորներուն նորէն ատեանը գալը իմացուցին. դուրս ելլել կուզէի, որ տալու վըճիռնին չըլսեմ, որուն անիրաւ ըլլալիքը դիտած բաներս կը վկայէին. բայց բաւական արագութեամբ չը կըրցայ ելլել որ կախա՛ի բառը չըլսեմ: Այս որ լըսեցի՝ սրտիս նեղութիւն մը եկաւ. տխուր եւ մտաւտանջութեան մէջ ընկղմած՝ պանդոկ դարձայ. այն գիշերը չըկըրցայ աչքս գոցել: Վախսին պատմութիւնը միտքէս չէր ելլեր*:

* Վախս մարդասպանութեան համար դատաւարտուած եւ սպաննուած էր. բայց ետքը անմեղութիւնը հաստատուելով հրատարակուեցաւ:

“Յաջորդ օրը կանուխ մը քաղաքէն դուրս ելայ, որ դատաստանական վճռոյն գործադրութիւնը չըտեսնեմ. որ կէս օրէն երեք ժամ առաջ պիտի կառարուէր: Առցէդին եւ Առցիանին բնակարանը ո՛ր կողմն ըլլալը ինծի ըսեր էին. ես առանց մտադրութեան ճամբայ դէպ այն կողմը բռնած գտնուեցայ: Հիւղերինն բաց էր ու ներսը մարդ չըկար. հասարակաց բարկութեանը առաջին յարձակման ժամանակը տանը կտրասիքը կոտրտուած. եւ ամէն մարդ անկէց երեսն անգին դարձընելով կը հեռանար: Կուղէի որ այս դէպքը մոռնամ. բայց պարապ աշխատանք. մէկ մըն ալ ես զիս հիւղին մէջ գտայ. ի՞նչպէս եղեր է որ ներս մտեր եմ, չըզիտեմ. հոն գտնուելուս ես ալ զարմացայ: Ընծանօթ մէկ դրդում մը զիս ներս խօթեր է. սաստիկ գութ ունէի նորահասակ խեղճերուն վրայ. յոյս մը ունէի որ ասոնց անմեղութեանն ապացոյց ըլլալու բան մը կըրնամ գտնել հոս: Երապէս մէկ յոյս մը որկէ՞ց եկեր է ինծի: Կոտրտած եւ գետինը ասդին անգին նետուած կտրասիքը երկար ատեն նայեցայ. պատերուն երեսը մերկ տեսայ. կէս ժամու մը չափ տխուր մտածութիւններ ընելէս ետքը դուրս պիտի ելլէի, քարայտակին (տեօշմէին) մէկ քարը ոտքիս դպաւ եւ տեղէն ելաւ: Ա՛յն անգամ մը մտածեցէ՛ք թէ այն քարին տակը երկու հատ ձալուած թուղթ գտնեմ նէ ի՞նչ զարմանք կըրնայ գալ ինծի:

Հարո-հալէլէ:

ԲԺՇԿԵԿԵՆ

Ծխախոտին Բժղիական գործածութիւնը:

Թէպէտ շատ հիւանդութեան մէջ ծխախոտ գործածութեամբ օգուտը տեսնուած է, այսու ամենայնիւ գործածութիւնը շատ տարածուած չէ՝. եւ ասոր պատճառն է թունաւոր յատկութիւններէն վախնալը՝ որ դուցէ՛քիչ մըն ալ չափէն աւելի է: Ի՞նչ պատճառով կըլլայ նէ ըլլայ. բժշկական արհեստին հըմուտ եղող մարդոց վախն ՚ի վախը գործածած դեղը բժշկիչներուն բնաւ պէտք չէ՝ որ գործածեն: Ուստի ասոր իբրեւ դեղ գործածութեան միայն այն դէպքերը հոս կը նշանակեմք, որ բժիշկներն ալ հրաման կուտան եւ իրենք ալ գործ կածեն:

Վախած. (տամլա): Վախուածով թմրութիւն եւ անզգայութիւն եկած ատենը՝ 75 չէնդիկրամէն մինչեւ պիտո շատը 2 կրամ ծխախոտի տերեւ, 500 կրամ եփ ջուրի մէջ ձգելով, այն ջուրը հիւանդին գրեթէ (իհիգան) ընելու է: Թէ որ գործածելիք գծխախոտ է նէ՝ մէկ ու կէս կրամէն անդին մի՛ անցնիր: Եւս գրեթէ աղիքներուն սաստիկ գրգռութիւն տալով հիւանդը կրնայ մեռնելէն ազատել. կամ գոնէ խելքը գլուխը բերել: Վնաս մը չընէր. եւ ասանկ մանր դէպքերու մէջ երբ բժիշկ չըլլայ նէ՝ ասանկ բան մը ընելու համարձակելն օրինաւոր է:

Փորի պնդութիւն: Աշխարհ: Ոմանք փորերնին կակուղ բըռնելու համար ծխախոտ կը քաշեն. մէնք ասանկնիրուն համար չենք խրատեր որ կաթուածի համար դրած գրէխնիս գործածեն: Թէպէտ շատ անգամ աղէկ կուգայ, բայց ասոր համար հարկ մը չկայ: Աղէղարձք հիւանդութեան գործածելը աւելի աղէկ է. եւ աղէղարձք կըսուի երբ փորը պնդանա- նալէն զատ սաստիկ խիթ (սանձի) ալ կուտայ. ո- րուն պատճառ կը համարին աղիքներուն դառնալը: որով փորուն աւելորդներուն դուրս ելլելու ճամբան գոցուած կըլլայ:

Յօդացաւ եւ կինդած ցաւեր: Եսանկ ցաւերը սաստ- կացած ատենը՝ ածուխի կրակի վրայ ծխախոտ կը ձգուի, եւ ցաւցած անգամը անոր մուխին վրայ կը բըռնուի: անձնաս դէպք մըն է այս, թէ որ երեսդ պահելու զգուշանա: Յաւցած անդամին վրայ ծը- խախոտի մէկ թարմ տերեւ մը դնելն ալ նոյն ներ- գործութիւնն ունի:

Սորից կիսապնդութիւններ: Բարոտութեան դէմ ծխախոտ դործածող շատ եղած է, բայց անձնաս չէ՛ ասոր համար. եւ ասկէց աղէկ դեղեր կան: Որքիւնը (թէմրէի) եւ մարմաջը (կիճիք) եւ գոնջութիւնը (քէլ) ծխախոտի թրջոցի ջրովը կը լուան. բայց ա- սիկայ՝ ուղիղ դեղերէն օգուտ չտեսնելէն ետքն ընդ- լու է: Այսան զի այս լուացումը երբեմն գլխու պը- տոյտ եւ փորու խիթ եւ փսխել կը պատճառէ: Ոջ- լածին ըսուած հիւանդութիւնը որ մարդոյս մա- րմնոյն վրայ ոջել կը գոյացընէ, եւ սարսափելի հիւանդութիւն մըն է, միայն այս վտանգաւոր դեղո-

վրա կանցնի: այսբանս բաւական է հասկըցընելու համար որ այս դէպքերուս մէջ բժիշկի չհարցուցած այս դեղը գործածել պէտք չէ: Տղոց զուեւոր ոչլուտի նէ այս դեղը գործածել չըլար. ուրիշներ նա-յելու է:

Բայց. (սողուդ շիշ): Եսանկ ուռեցքներուն՝ որ հասարակօրէն Գօրգո-լ-Գ եւ սը-աճա կըսուին, երբ որ մանր ըլլան նէ՝ քնաս մը չունի ծխախոտի տե-րեւը քաշախով թըրջել եւ վրան դնելը. բայց ու-ռեցքը բացուած եւ բանելու վրայ ըլլալու չէ: Եր-բեմն այս դեղը այն ուռեցքը կիջեցընէ եւ կը ցը-ուէ:

Փորս- ճճի. Եսս ճճիներուս մէկ տեսակը կայ որ բժիշկները պաղղիացուց լեղուովը աստաբի պ մէրմի-թի-լը կըսեն, եւ հաստ աղիքին վարի ծայրը նըս-տոյ տեղին մօտերը կը գոյանայ: Եստ անհանգըս-տութիւններ կը պատճառէ. եւ օր առաջ ճարը նայել պէտք է. մանաւանդ տղայոց համար: Բայց այս ալ ա-մէն ատեն դիւրին բան չէ: Զիմայ որովհետեւ ծը-խախոտին իրրեւ գեղ գործածուելուն վրայ է խօսքեր-նիս, սա՛ կըսեմք որ մէջը ծխախոտ խաշուած կամ թըրջուած ջրով՝ ինչ որ վերը կաթուածի համար ը-սինք, գրեխ ըլլայ նէ՝ շատ կը պատահի որ այն ճճի-ները կը ջարդուին եւ կը թափին: Եւ գրեխը պատա-բաստելուն կերպն ալ այս է: Մէկ լիտր եփ ջուրի մէջ մէկ կրամ ծխախոտի տերեւ ձգէ. եւ այս ջրով ամեն մէկ անդամին մէկ հասարակ գաւաթի չափ այս ջրով գրեխ ըրէ. բայց առաջ բժիշկին հարցընե-լու է:

Աւլայի ցաւ: Աւլայի անտանելի ցաւ քաշողներ տեսնուած են որ ծխախոտի տերեւ ծամելով քանի մի ըոպէի մէջ ցաւը կը տրած է, բայց պէտք է թուրը կըլլելէն զգուշանալ:

Փորձաքի Դէղ:

(Թէ որ բժշկութեան կարօտ ելողը երիկ մարդ է նէ՛ ա՛ռ տասն կաթիլ խաշնդեղ ներկողի (թէն-քթիւր տը ռիւպարա), գաւաթ մը շաքարախառն ջուրի մէջ լից եւ տո՛ւր որ մէկէն խմէ: (Թէ որ մէկ անգամով մը չըլլայ նէ՛ կրկնէ՛ միւս օրը առտուանց, գըրե՛թէ միշտ կը բժշկուի:

Արբեմն մարդիկ ճամբայ ըրած ատեննին փոր-հարութեան կը բռնուին եւ կը նեղին, ասոր ալ դեղն այս է: Ոտքին ամանին մէջ՝ երկուքին ալ՝ հինգ կամ վեցական հատ ջղախոտի (սինիրլի օթի) տերեւ թող դնէ, եւ խել մը տեղ քաշելով թող երթայ, անանկ որ՝ ոտքին տակը գալով ճգմունի եւ անոնց հիւթովն ոտքը թրջի. շատ պատահած է որ ասով փորհարութիւնը կանցնի: Այս երկու դեղն ալ կաւանդէ անրի Վօդէն անուանի բժիշկը:

ԱՇԽԱՏԱՆԿԱԿԱՆ ԶԵՆՈՒՄ

Հնդկաստանի նոր խաղաք էր։ Անգղիայի Ռա-
քսոյ անուն զօրապետը Հնդկաստանի Սինտ
գաւառը Գանգուր ըսուած հին բերդին աւերակ-
ներուն վրայ քաղաք մը հիմնեց, որ իր անունովը
Ռաքսոպատ ըսուեցաւ։ և ասով Հնդկաստանի ըս-
տորադրական աշխարհագրութեան մէջ յաւելուած մը
ըրաւ։

Ռաքսոյ զօրապետը հոն գացած ատենը երկիրը
շէնալու և մարդաբնակ ըլլալու յարմարութիւն մը չէր
ցուցներ։ Բնդարձակ աւազուտ դաշտ մըն էր. տա-
րին ութն ամիս կրակի պէս տաք հով մը կը փչեր
սաստկութեամբ. որուն բան մը չէր կրնար դիմանալ,
և գետինը աւելելու նման աւազը մէկ մը մէկ կողմը
մէկ մը մէկալ կողմը կը տաներ։ Ուստի այն գետինը
մէկ աւազուտ անապատի պէս բան մըն էր։

Այն իսկ Գանկուրի մէջ ալ հաղիւ թէ քանի մի-
տուն կար. բնակիչներուն համրանքը քսան մը կիւրեր։
Գանկուրի և Շահքուրի և ուրիշ մասաւոր տեղե-
րուն զօրքը այս հին բերդին վերաբերեալ պատերուն
ետին իրենց բնակութիւնը հաստատած ըլլալով ուրիշ
բնակիչներէն բոլորովին զատուած էին։ Օգորաւարը
մտածեց որ՝ հոն շէնցընելուն մէկ հատիկ ճամբան
իրեն համար հոն բնակարան մը հաստատելն է. բն-
դարձակ տուն մը շինեց իրեն և զօրքերուն բնակու-

Թեանը համար . որպէս թէ զօրքերը միշտ այն սահմանները բնակելու բըլային : Ինքզին աւերակները որ երթաւելու թիւնը կը խափանէին , փլցունել տուաւ . և այն անբնակ անապատին մէջ՝ ուր սառնիճներուն աղի և չիմուելու ջուրէն դատ ջուր մը չկար , կիսաւերակ բերդին տեղի շէն ու ծաղկեալ քաղաք մը գոյացաւ . քիչ ժամանակի մէջ հաղարաւոր մարդիկ եկան հոն բնակելու . և ամէն մէկը իր ձեռքէն եկածին չափ քաղաքը պայծառացրնելու հոգ բուաւ : Հիմա քաղաքին բոլորտիքը աղէկ մշակուած են . և զօրքը հոն իրենց պաշտօնները և ամէն պէտքը դիւրութեամբ կը հոգան :

Ասկէց քիչ մը առաջ հոն ձիաւոր զօրաց խումբի մը օգտելու չափ աղէկ ջուր հաղիւ կը զանուէր . իսկ հիմայ պաղ և անուշ ջուրերու մշտահոս տղբիւրներ շինուած են : Խաղաղութիւն , առատութիւն և ապահովութիւն տիրած է այն երկիրը՝ ուր ատեն մը աւազակներուն վախէն ամէն մարդ ահու գողի մէջ էր . ճամբայ չկար . գետինը անբեր , և խմելու ջուրի պակասութիւնը հոն քիչ մը ժամանակ հանդէն ու զող ճանապարհորդներուն կիանքը վառնդի մէջ կը ձգէին : Իսկ ճարձու զօրավետին առաջնորդութեամբը վեց հարիւր մղոն տարածութեամբ տեղ ճամբաներ և պէտք եղած տեղերը կամուրջներ ալ շինուեցան . ջուրի ճամբաներ բացուեցան , որով մշակութիւնն ալ զարգացաւ . քիչ ատենի մէջ երկիրը կերպարանափոխ եղաւ : այն անբեր աւաղուտ անապատը աղէկ մշակուած արտ և պարտէզ դարձաւ . աղի ջրով սողորած գետինը մշակութեան շատ յարմարու

Թիւն ունեցաւ . զօրավարին պարտէզները այն երկրին
ամէնէն գեղեցիկն են : Ծառները շատ աղէկ կը դար-
գանան վասն շին աւաղին տակի հողը աղէկ ելաւ :
Հոն տնկուած առաջին ծառը 1848էն է . հիմայ
հարիւրաւոր ծառեր կան . որոց մէջ 30 ոտնաչափ
բարձր՝ և բունը 4 ոտնաչափ հաստութիւն ունեցող
խոշորէկէ ծառեր ալ կան : Ճաքօպ զօրավարը մօ-
տերս մեռած է . և աշխարհքիս վրայ անոր անուանը
այս յիշատակը մնացեր է :

ԵՅԼ ԵՒ ԵՅԼ Բ .

Անտիոք-ի-ն : Աւեր բժշկութեան համար
փորձով զարմանալի մէկ զիւտ մը գտնուած կը պատ-
մեն օրագիրները :

Մէկ աղւոր եւ մեծ շուն մը՝ իր տէրը ուր որ
երթար՝ կառքին ետեւէն չէր զատուեր . տէրն ալ
վաճառանոցը յաճախ կերթար : Եունը վաճառանոցը
դտնուած ուրիշ շան մը հետ ատելութիւն մը ունէր .
իրար տեսածնուն պէս իրարու վրայ կը յարձակէին ,
կը կռուէին , իրար կը խածնէին . եւ մէկ անգամին ալ
ասանկ կռուած ատենին կառք մը անցնելով որ կը ու-
ռող շները չըզըրցան իմանալ , առաջ միւսին վրայ
յարձակող շունը կառքին տակը մնաց . կառքին փախ-
ւը անասունին գլխուն վրայէն անցնելով անասունին
աչքը տեղէն դուրս ինկաւ եւ կախուեցաւ : Երբ որ
տունն դարձաւ՝ շանը տէրը Գ . Պօպլան բժիշկը
կանչել տուաւ : Մոկայ եկած ատենը շունը տեսաւ

որ անհանգիստ էր, առջի երկու օտքերը երեսին վա-
րայ բռնած էր, եւ տուած կերակուրներնուն ամենե-
ւին չէր մօտենար: Բժիշկը շունը լոյս տեղ մը հա-
նեց նայեցաւ որ աչքը բոլորովին իր բունէն դուրս
էր ինկեր, եւ իրեն յատուկ մկաններէն չլիք թելով
անոնցմէ վար կախուած էր. որոյ երկայնութիւնն էր
երեք սանդիմէդք. եւ աչքը ծամելիքին ոսկորին վրայ
հասած էր: Արիւն ելած չլլալով՝ աչքին կազմու-
թիւնը աղէկ մը կը տեսնուէր: Պ. Պօպլան, որ ա-
ռաջ աչքը կտրել կը խորհէր, մէկէն նոքէն տեղը
դնելու վրայ միտքը դարձուց: Շունը հանդարտ կե-
նալով այն տտենը՝ գործողութիւնը կը ղիւրացընէր:
Աչքը մատներովը բռնեց, բունին մէջ տարաւ դրաւ
զգուշանալով որ մկանունքը որոնցմով կախուած էր՝
չոլորուի. եւ աչքին վերի կապը վեր վեցընելով
կատարելապէս տեղն անցուց առանց դժուարութեան.
մէկալ աչքին դիւրքը իր աչքին տուաջն՝ օրինակ մըն
էր. քիչ մը ծուծիւն ալ ունէրնէ՝ կամացուկ մը դար-
ձընելով դիւրքն ալ շիտկեց: Շունը այս գործողու-
թիւններուս տտենը ամենեւին չըշարժեցաւ. եւ երբ
որ թող տրուեցաւ՝ ի՞նչ առաջին զուարթութիւնը ըս-
տացած լլլալով բժշկին առաջը կը խաղար եւ կը
ցալկըտէր. եւ անկէց եւքը քանի որ նոյն բժիշկը
տեսնէր՝ Քեժ սէր կը ցուցընէր:

Մասնկ յաջող փորձի մը վրայ Պ. Պօպլան հե-
տեւեալ խորհրդածութիւնը կընէ, որ պատմութեա-
նըս գործնական մասն է յատկապէս բժիշկներուն
համար: Արդեօք կըսէ ասոր պէս փորձ մըն ալ ա-
սոր նման պարադաններուն մէջ մարդու աչքին համար

կըրնա՞ր մի ըլլալ: Մօտ օրերս մանր գնտակներով
լեցուն հրացան մը նետուելով խեղճ մարդու մը աչ-
քին եկան. այս գնտակները անկէց հանելու համար
շատ հաւանական է կըսէ որ մարդը աչքին տեսու-
թիւնը կորսնցունէ: Մէկ յատուկ դործիքով մը աչ-
քին մեծ անկիւնին (ականջին կողմի անկիւնին)
վերի կողմէն յօնքին ոսկորին ու աչքին միջոցի պա-
րապ տեղէն կամաց մը սխմելով աչքը դուրս հան-
ուինէ՞ դուրսէն հոն մտած օտար մարմինները կըր-
նան մաքրուիլ, եւ աչքը նորէն տեղը դրուիլ. եւ
վըայէն կապ մը չեղած ալ կըրնայ իր տեղը հա-
տատ մնալ: Եսիկայ բժշկութեան վարպետներու եւ
յատկապէս ակնարոյժներուն տոածութեանը իլը
յանձնեմ. փորձերնին կըրնան ընել որսական շնե-
րու վըյ, որոց աչքին մէջ հրացանի մանր գնտակ-
ներ մտնել շատ կը պատահի: Ի՞նչ որ այս գիւտը
յաջողուինէ՞ մարդկային աղգի օգտակար բան մըն
ալ գտնուած կըլլայ: Իսկ աչքը տեղէն հանելու եւ
նորէն տեղը դնելու վարժութեան համար կըրնայ
շուն-կամ ուրիշ անասուն մը գործածուիլ, բայց նա-
յելու է որ հանդարտ կենայ. որպէս զի աչքը իր
բունին հետ կապող մկանունքը չըլորուին:

Այդ մտաւորին: Վաղղիայի քաղաքներուն մէկը
երկու աչքէ կոյր մուրացկան մը՝ հետը աղւոր պըղ-
տիկ շուն մը իբրեւ առաջնորդ առած, քաղաքին փո-
ղոցները կը պըտըտէր եւ կը մուրար: Մէկը շունը
տեսնելով զարնուեցաւ եւ ձեռքէն առնել ուղեց:
Կամացուկ մը դանակը հանեց, շանը կապուած չը-

ուանը կորեց, շունն անաւ եւ սկսաւ փախչիլ: Հա-
նը հաշկւուն ձայնը մուրացկանին բժշկութիւն ար-
ուաւ. երկու աչքը մէկէն բացուեցաւ. եւ շունը գրո-
կող փախչող մարդը անսնդով կտեւէն հասաւ, բըռ-
նեց. ձեռքի դաւաղանովը գողը աղէկ մը ծեծելէն
ետքը շունը ձեռքէն առաւ ետ դարձաւ: Աշուրնե-
րուն բաց մնալուն պաշտօնը արդէն լմընցած ըլլա-
լով շանը չուանը նորոգել եւ իր մէջքը կապելէն
ետքը՝ որպէս թէ լան մըն ալ եղած չէր, նորէն կոյր
մուրացկան մը եղաւ:

Ասորիայի բնակչաց թիւը: Ասորիայի բնակիչներ,
րուն համրանքը, որ 1857 թուին սկսած էին ընե-
լու, լըմեցաւ. եւ Ասորիայի բնակիչներուն ամբողջ
թիւը գտնուեցաւ 37,339,012 հոգի. 1851ին ե-
ղած հաշուին տուած համրանքն էր 35,750,620 հո-
գի: Ամեն կարգի ղինուորներն ալ ասոնց հետ առնե-
լով ամբողջ համրանքը 38 միլիօնիկը հասնի: Աւրօ-
դիայի կայսերութեան մէջ կան 874 քաղաք. 970
հատ քաղաքներէ դուրս եւ անոնց կից ընդարձակ թա-
ղեր, որ արուարձան կրսուին. 3,436 գիւղաքաղաք,
որ վաճառատեղ եւ տօնավաճառ ունին. 71,420
գիւղ: Բոլոր բնակիչներուն բնակած տուններուն համ-
րանքն է 5,720,640: